

Őszi séta Mátyás budavári palotájában

Hideg szél fúj,

ragyogóra mosott az égbolt. A budai Várban nem véletlenül, hanem sorszerűen kihalt, Uri-utcában, Mikszáth szerint „végzetli” urak kis palotái egyikében kapjuk meg az engedélyt arra, hogy beléphessünk

a Vár ásatási területére

és megnézhesük, amit ott évek óta nagyszerű lendülettel szabadítanak ki a romok alól: a magyar középkor és renaissance legérdekesebb emlékeit.

A Vár sokféle

sorsot megért palotája, amelynek osztrák-barokk túldíszítettségét Haussmann építészeti elvei egyszerűen a földre szállított, részben szándékosan lerombolt középkori és renaissance-rétegek fölébe emelték, az ostrom alatt oly alaposan tönkrement, hogy alóla végre sikerül kibányászni, amit évszázadok uralkodói nem engedélyeztek: a Vár erődtényrendszereinek csodás egyszerűségű, masszív falait, az Anjouk és Zsigmond király gótikus stílusú palotáját és az ebből épült, gazdag díszítésű Mátyás-palotát. Mint valami rossz álmótól szabadultán állnak már az egykori Várkertben a régi, tömör falak.

A háború lesöpörte róluk a cikornyás mellvédeket, barokkos puttókat és gipsz-cimereket,

betemetle bombatölcséreivel a műgrottákat és szökőkutakat, hogy mellettük, alattuk napvilágra hozza kifűnő régészek segítségével Mátyás palotájának fogadótermet, a régebbi Várkápolnát, remekbeépített gótikus ablakkereteket, láncos, csapórácsos várkapukat, súlyos tornyokat.

Ez az ásatás

talán egyike a legszebbeknek, amit valaha Európában láttam. Jó, melegítő érzés a hideg őszi szélben, hogy kormányzatunknak, íme erre is jut pénze, a múlt nemes emlékei megőrzésére, felkutatására; hogy minden nagy feladat között ez is helyet kapott az öt éves tervben.

Kedves, művelt vezetőnk, lelkesen magyarázza, hogy Buda fejlődésének kezdőpontja már 1244-be esik, amikor IV. Béla román stílusban „a haza védelmére erős bástyákkal körülvett várat emelt a pesti Újhegyen, amelynek számos lakosa van”. (1255-ben kelt oklevél szerint.) Ekkor már állt III. Béla esztergomi palotája és nyilván ekkortájt épülhettek a Nyulak Szigetének kolostorépületei. A magyar erőépítéshez felhasználták — a műtörténetben jártas építésszek felfogása szerint — az itt talált várendszerek tapasztalatait, de később olasz mintára, védőfolyosókkal, (gyilkjárók), kazamatákkal (belső folyosók) és mellvédekkel, tornyokkal látták el a bástyákat. Az újonnan kiásott falak egyik része a „balluardo italiano” nevet viseli és az egyik kaput „olasz kapunak” említik a krónikák, Róbert Károly már ünnepélyt tartott itt a Várban, és Nagy Lajos 1352-ben ide helyezte a királyi székhelyet.

A mélyben fekvő

Dunavölgy és a firenzei kékségű budai dombos táj símul a Vár legregőbb, legerősebb tornya, az *István-torony* mögé háttérnek. E déli bástyát, amely fölött sokáig a Várkert rózsái nyíltak, most kiszabadították földbörtönéből.

De mennyi óvatossággal, mily gyöngéd kézzel nyúlnak itt még a fákhoz is: a nagyobbak körül vaspántokkal, falakkal védik a földréteget, nehogy elpusztuljanak!

1418-ban kezdi meg Zsigmond király a „friss palota” építését,

amelyet ezen a néven emlegetnek az egykorú és későbbi leírások. Ursinius Velius például azt mondja róla, hogy „inkább nagy kiterjedése, mint szépsége miatt érdemes a megtekintésre”. Bonfini szerint Zsigmond itt sok római régiséget gyűjtött össze és

a Vár körül épülő város ebben az időben Európa legnagyobb városaival veszi fel a versenyt.

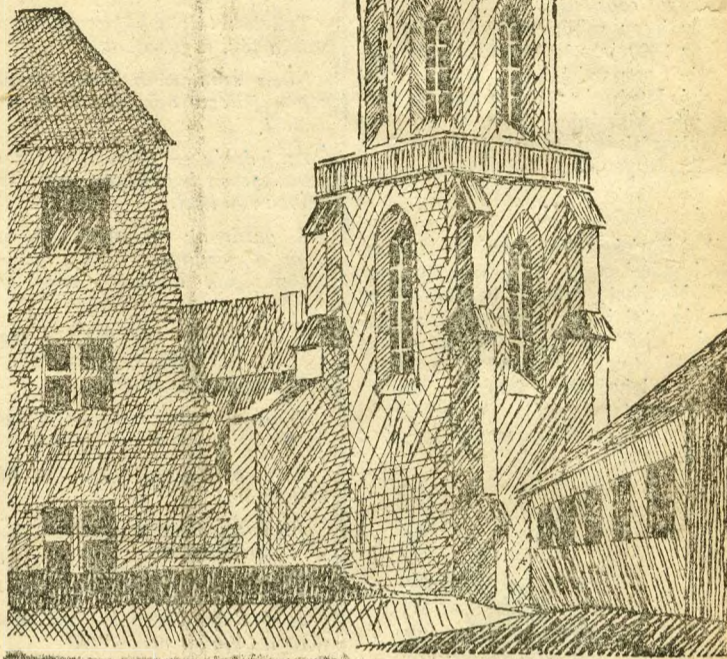
Brunelleschi barátja, Maneto Ammannatini, a „kövér asztalos”, több tübingeni építész, augsburgi, stuttgarti és ulmi kőfaragók, ácsok dolgoztak a palotán. Még fele sem volt készen, amikor e feljegyzések szerint elszállásolták benne három királyt, három országkormányzót, 1500 külföldi lovagot, 11 érseket, rengeteg kísérettel.

Igazi fénykora

a Várnak csak ezután következett. Az ásatóknak szinte választaniuk kellett, hogy inkább a gótikus stílusú erőrendszerrel, vagy a részben e fölé emelt olaszos pompájú renaissance-palotát mutassák-e be? Nehéz választás, de igen szerencsésen oldották meg: eddig, egyikből is, másikkól is a legérdekesebbet hozva felszínre. Bonfini leírása szerint

Mátyás restauráltatta Zsigmond palotáját és oly fényessé tette, különösen felső díszítésekkel, hogy később a törökök az „aranyalma” palotájának nevezték.

Felvonóhídon és két masszív kapun át lehetett 16 méteres árkon át megközelíteni: Mátyás udvarában a Hunyadiak hármasszobra állt; a királyi kápolna emeletes lehetett és felső emeletéről át lehetett menni a Corvin-könyvtárba, amelynek világhírű „illuminált” kódexait a törökök szórták szét később a világban. Itt volt Mátyás csillagvizsgálója; a lépcsők, korlátok, kapukeretek süttői vörös mészkőből készültek, gazdag renaissance domborművekkel, aranyozással, bronzveretekkel. (Néhány csodálatos finomságú darabot a mostani rompalota nyugati helyiségeiben ideiglenesen elhelyezett lapidáriumban láttunk. Itt fekszik

A budai vár legrégőbb templomtornyát is restaurálják

Mátyás és Beatrix egyesített címere

is, — az eredeti helyén talált kút mellvédjéről —, gyümölcs- és virágfrizekkel ékesített ajtó és kapuborítások, ablakkeretek, márvány- és mészkődarabok szízei. Ismét Bonfini kell idézni, mikor leírjuk a megmaradt, remekbeékesült kályhacsempéket: „a palota több részén alkalmas helyen hideg és meleg fürdőszobák találhatóak. Az ebédőbéli kályhák cserepei közepén kidudorodó szemekkel ékesek és nemcsak színezésük szép, de a rajtuk levő képzelt állatábrázolások is.” Visegrádon is sok ilyen szőke sellőalakot, oroszlan- és zöld cserép-virágképet láttunk a csempéken, de itt

egész kis tájképeket találak, csapórácsos várkapukkal, házakkal, holtívés ablakok ábrázolásával

— talán éppen az akkori Vár képeivel Mátyás vízemelő-készülékét is megtalálták, amellyel „kétmérföldről vezette” a vizet a palotába, fürdőszobák, szökőkutak ellátására. Mátyás egyik vezetőépítészé az olasz Fiorabanti volt, aki innen 1475-ben Moszkvába ment és az Uszzenszkij-székesegyházat építette több más nagy építkezéssel együtt.

Következett

a Vár napjának leáldozása: a török hódoltság Szulejmán 1526-beli ostroma után, Ferdinánd hadvezérének ostroma 1541-ben. Amikor Schweiger Salamon 1575-ben Budán jár, már a pompás termek tetején csurog be az eső és „Eydex”-ek, gyíkok futkároznak a falakon. 1666-ban Leslie, I. Lipót konstantinápolyi követe tartózkodik Budán és azt látja, hogy a Vár házai „renedeztek és az ablakul szolgáló likakra üveg helyett papíros ragasztatik”. Ő még látja a várbeli „fogadóterem” hatpilléres, fehér kövel borított oszlopait, amelyek között most mi is járunk, a remekbeékesült ablakkeretet, amely a Dunára néz és „a palota udvarán egy fehér márvány vízmedencét”. De 1686-ban, újabb ostrom zúdul a Várra és a Bajor Választó Lotharingiai Károly fővezérrel együtt úgy tönkreteszti a várat, hogy

a lakosság ezután kőbányának használja a palotákat

és innen hordja szét a drága, halott kőveket.

Azóta rengeteg osztrák építész kísérletezett a változó uralkodók rendelkezésére álló építési a budai váral, csak 1764-ben kerül a középrész tető alá és 1770-ben Mária Terézia meglátogatja a befejezett palotát. 1849-

ben Görgey magyar honvédei foglalják el Hentzütől és több, mint négy ostrom után 1831-től Ybl Miklós, majd Haussmann Lajos tervei szerint bekövetkezik a Várnak erődtényéből királyi lakosztállyá való átalakítása, sajnos, nem annyira Ybl, mint Haussmann németes ízlése szerint.

Most pedig,

a Vár ötödik, utolsó ostroma, a felszabadulás után

a magyar építésszek, régészek és ásatók brigádja vette birtokába a romokat,

hogy egy leáldozó kor alkonyán tudós és erős kézzel megmentse a megmenhethetőt; egyrészt új kormányzati székhelyé építse újjá a palotát fölösleges, túlterhelt díszítések elhagyásával, — másrészt alatta óvatosan és kegyelettel tárja fel a sokszázéves magyar mult elsüllyedt kincseit.

M. K.